

Sluttrapport DEMOSREG
2005–2014

Program
Demokrati, styring og regionalitet – DEMOSREG

Sluttrapport DEMOSREG 2005-2014

Program
Demokrati, styring og regionalitet – DEMOSREG

© Norges forskningsråd 2015

Norges forskningsråd
Postboks 564, 1327 Lysaker
Telefon: 22 03 70 00
Telefaks: 22 03 70 01
bibliotek@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no/

Publikasjonen kan bestilles via internett:
www.forskningsradet.no/publikasjoner

eller grønt nummer telefaks: 800 83 001

Trykk: 07 Gruppen/Norges forskningsråd
Opplag: 150

Oslo, januar 2015
ISBN 978-82-12-03389-4 (trykksak)
ISBN 978-82-12-03390-0 (pdf)

Innholdsfortegnelse

Forord	3
Innledning.....	3
Økonomi.....	5
Aktiviteter i programperioden	6
Programmets mål og måloppnåelse.....	7
Resultater.....	8
Presentasjon og vurdering av prosjektporteføljen	9
Utfordringer framover	17
Vedlegg: forskerprosjekter finansiert av DEMOSREG (36).....	19

Forord

Programstyret leverer med dette sin sluttrapport for forskningsprogrammet *Demokrati, styring og regionalitet* (DEMOSREG) 2005-2014 til Norges forskningsråd og de departementene som har finansiert programmet. Sluttrapporten gir en oversikt over programmets aktiviteter og resultater gjennom perioden. Den viser den store faglige bredden i forskningen på dette feltet, og at programmet har levert resultater av betydning for offentlig sektor, næringsliv, forskningsmiljøer og samfunnet generelt.

Rapporten gjennomgår utviklingen av programmet, dets formål, økonomi og utlysninger samt de viktigste aktivitetene i perioden. Rapporten gir en samlet vurdering av prosjektenes og programmets måloppnåelse. Prosjektene fra første programperiode er populærvitenskapelig presentert i oppsummeringsrapportene "*Funn fra forskningen: Regional innovasjon*" og "*Funn fra forskningen: Demokrati, styring og planlegging*", som kom i 2012. Siste kapittel i rapporten angir kunnskapsbehov og utfordringer framover.

Innledning

<i>Navn på programmet:</i>	Demokrati, styring og regionalitet (DEMOSREG)
<i>Programmets hovedmål:</i>	Programmets mål er å bidra til økt kunnskap om sentrale struktur- endringer, styringsmessige omlegginger og konsekvenser i samspillet mellom sektorer, territoriale enheter og ulike geografiske nivåer. Programmet skal belyse nye og politikkrelevante betingelser for innovasjon, styring og demokrati.
<i>Virkeperiode:</i>	2005-2014 Programperiode fase I: 2005 - 2009 Programperiode fase II: 2010 - 2014
<i>Programstyret 2005-2009:</i>	<ul style="list-style-type: none">• Hallgeir Aalbu, EuroFutures AB, Stockholm (leder) (-2008)• Peter Arbo, Norges fiskerihøgskole, Universitetet i Tromsø (leder 2008-2009)• Eivind Dale, Kommunal- og regionaldepartementet• Anne Lise Fimreite, Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap, Universitetet i Bergen (-2008)• Marit Kleveland, Miljøverndepartementet• May-Britt Nordli, KS• Karina Sehested, Center for Skov, Landskab og Planlægning – KVL, Danmark• Harald Baldersheim, Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo (vara)• Ola Svein Stugu, Historisk institutt, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (vara)
<i>Programstyret 2010-2014:</i>	<ul style="list-style-type: none">• Peter Arbo, Norges fiskerihøgskole, Universitetet i Tromsø (leder)• Harald Baldersheim, Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo

- Eivind Dale, Kommunal- og moderniseringsdepartementet (tidl. Kommunal- og regionaldepartementet)
- Bjørn Casper Horgen, Kommunal- og moderniseringsdepartementet (tidl. Miljøverndepartementet)
- Eva Irene Falleth, Institutt for landskapsplanlegging, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
- Anne Jensen, Institutt for miljøvidenskap – Systemanalyse, Aarhus universitet
- Lise Spikkeland, KS (2012-)
- Yngve Flo, Uni Research AS Røkkansenteret (vara)
- Agnete Wiborg, Hordaland fylkeskommune (vara)

Det tiårige programmet *Demokrati, styring og regionalitet* (DEMOSREG) ble etablert i 2005 med mål om å bidra til økt kunnskap om regionale utviklingsprosesser og nye vilkår for planlegging, styring og demokrati. Grunnlaget for programmet ble utarbeidet av et programplanutvalg¹ oppnevnt i oktober 2004. Programplanen beskrev perspektiver og utfordringer for et bredt program som skulle belyse nye og politikkrelevante betingelser for næringsliv, styring og demokrati, i skjæringsfeltet mellom sektorer, territoriale enheter og ulike geografiske styringsnivåer. Programmets forskningstema ble gruppert i tre hovedområder:

- Økonomisk utvikling og strukturelle omstillingsprosesser
- Offentlig styring og planlegging
- Demokrati og politisk deltakelse

Programmet skulle legge vekt på tverrfaglighet, nye innfallsvinkler og sektorovergrepene samarbeid, og stimulere til nye teoretiske grep og økt empirisk innsikt. Særlig vekt skulle legges på politikk- og styringsrelevant forskning. Videre ble kommunikasjon og formidling overfor statlige og kommunale myndigheter, organisasjoner og øvrige brukere framhevet. Programmets primære målgrupper var definert i programplanen til å være:

- Politikere og myndigheter på alle nivåer – lokalt, regionalt og nasjonalt
- Interesseorganisasjoner og andre aktører i arbeids- og næringslivet og sivilsamfunnet
- Forskere og utdannings- og forskningsmiljøer

Bakgrunnen for å etablere programmet var endringene man kunne se i politisk deltakelse, styrings- og maktforhold, bosetting og næringsliv som preget det norske samfunnet, og som reiste utfordringer for politikkutforming og styring. Programmet bygget på kunnskapsgrunnlag fra tidligere forskningsprogrammer relatert til distrikts- og regionalpolitikk, storbypolitikk, kommunalpolitikk og kommunale beslutningsprosesser, boligpolitikk samt offentlig planlegging og styring. Disse var:

- Miljøvern i kommunal planlegging (MILKOM) (1992-1997)
- Bolig og levekår (1997-2003)
- Kommunelovprogrammet (1996-2003)

¹ Programplanutvalget bestod av Jon P. Knudsen, Nordregio (leder); Peter Arbo, Norges fiskerihøgskole, UiT; Anne Lise Fimreite, UiB; Hanne Finstad, KR D; Hilde Lorentzen, NIBR; Asle Moltumyr, MD; May-Britt Nordli, KS; Ola Svein Stugu, NTNU; og August Røsnes, NLH.

- Regional utvikling (REGUT) (1998-2003)
- Byutvikling – drivkrefter og planleggingsutfordringer (2000-2004)

En rekke utredninger og kommisjonsinnstillinger ble også trukket fram i det opprinnelige plangrunnlaget for programmet:

- Makt- og demokratiutredningen (NOU 2003:19 og St.meld. nr. 17 (2004-2005))
- Lokaldemokratikommisjonen (NOU 2005:6)
- Distriktskommisjonen (NOU 2004:19)
- Effektutvalget (NOU 2004:2)
- Planlovutvalget (NOU 2003:14)
- Storbymeldingen (St.meld.nr.31 (2002-2003))
- Regionalmeldingen (St.meld. nr.25 (2004-2005))

Det ble også gjennomført en rekke forberedende arbeider som inngikk i programgrunnlaget. Dette var notater utarbeidet fra de tidligere programmene i Forskningsrådet og utredninger og notater utarbeidet på initiativ fra Miljøverndepartementet² og fra Kommunal- og regionaldepartementet³.

DEMOSREG I (2005-2009) ble avløst av DEMOSREG II (2010-2014). Programplanen ble noe revidert, men de tre prioriterte forskningstemaene og programmets mål besto i all hovedsak uforandret i programperiode II.

Økonomi

<i>Finansieringskilder:</i>	Kommunal- og regionaldepartementet og Miljøverndepartementet (2005-2013), Samferdselsdepartementet (2005-2012), og Kommunal- og moderniseringsdepartementet (2014)
<i>Totalt budsjett:</i>	NOK 168,2 mill.
<i>Administrative kostnader:</i>	NOK 5,383 mill.

² *Tverrsektoriell planforskning – Utredning om kunnskapsbehov og organisering av tverrsektoriell planforskning* (Anne Sæterdal og Tor Medalen, september 2003). Utredningen ble utarbeidet etter Miljøverndepartementets henvendelse vedrørende bedre kunnskapsgrunnlag om hvordan samfunnsplanleggingen etter plan- og bygningsloven fungerer i praksis. Utredningen presenterte kunnskapsstatus på feltet og la fram forslag til faglige prioriteringer og strategier for videre forskning om planleggingens samfunnsmessige rolle.

³ Notat *Demokrati, styring og regionalitet* (juli 2004) ble utarbeidet på initiativ fra Kommunal- og regionaldepartementet og presiserte forskningsutfordringer på tvers av departementets brede sektoransvar, inkludert faglig og strategisk grunnlag for en framtidig forskningsinnsats på sentrale områder.

Aktiviteter i programperioden

Det har vært gjennomført fire hovedutlysninger og to spesialutlysninger i programmet (se under). I tillegg har det vært løpende utlysning av støtte til Utenlands- og gjesteforskerstipend, til Produksjonsstøtte til bøker og temanummer av tidsskrifter, samt til Arrangement-, møteplass- og nettverksstøtte innenfor programmets temaer, for å øke internasjonaliseringen og tilrettelegge for gode møteplasser. Det har vært relativt mange søknader om støtte til disse aktivitetene, men bare to søknader om utenlandsstipend (en innvilget og en avslått) og ingen søknader om gjesteforskerstipend.

Utlysninger i programperiode fase I:

- Oktober 2005 - 50 mill. kroner utlyst: 15 forskerprosjekter innvilget
- November 2006 - 30 mill. kroner utlyst: 7 forskerprosjekter innvilget
- I februar 2010 en spesialutlysning (6, 5 mill. kroner) om flyttemotiver og bostedsvalg. Ett forskerprosjekt innvilget.

Totalt antall forskerprosjekter fase I: 23

Utlysninger i programperiode fase II:

- Desember 2010 - 45 mill. kroner utlyst: 7 forskerprosjekter innvilget
- April 2012 - 19 mill. kroner utlyst: 5 forskerprosjekter innvilget
- I februar 2014 en spesialutlysning (12, 5 mill. kroner) om evaluering av plandelen i Plan- og bygningsloven. Ett forskerprosjekt innvilget.

Totalt antall forskerprosjekter fase II: 13

For en oversikt over alle forskerprosjektene se Vedlegg 1.

Programmet har bevilget støtte til oppstart og/eller drift av fem forskernettverk:

- Public policy and network governance: Challenges for urban and regional development (2006-2009, ved prosjektleder Asbjørn Røiseland, Universitetet i Nordland)
- Regional innovasjon og næringsutvikling i en internasjonal kunnskapsøkonomi (2009-2011, ved prosjektleder Ove Langeland, NIBR)
- Utvikling av nettverk innen stedsforskning (2013-2014, ved prosjektleder Marit Aure, NORUT)
- Demokrati, likeverd og lokalsamfunnet: Velferd og utdanning i en global verden (2014-2016, ved prosjektleder Mariann Villa, Norsk senter for bygdeforskning)
- Workshop for etablering av et forskernettverk for fjellområdestudier (2014, ved Kjell Overvåg, Østlandsforskning).

I tillegg har programmet bevilget støtte til flere formidlingsprosjekter. Ni søknader om arrangementsstøtte (fem i fase I, fire i fase II), og 1 søknad om produksjonsstøtte til bøker og temanummer av tidsskrifter har vært innvilget. En rekke bøker og rapporter er også utgitt med basis i DEMOSREG-finansierte prosjekter uten at det har vært bevilget særskilt produksjonsstøtte. For eksempel er boka Kleven: "Fra gjenreisning til samfunnsplanlegging: Norsk kommuneplanlegging 1965-2005" (Tapir Akademisk Forlag 2011) et resultat av prosjektet *Norsk kommuneplanlegging 1965-2005 - fra generalplan til økonomistyring*. Boka Farsund og Leknes (red.): "Norske byregioner" (Høyskoleforlaget 2010) bygger på prosjektet *Det nye regionale Norge: Byregioner eller landsdelsregioner?*, og rapporten Sørlie, Aure og Langset: "Hvorfor flytte? Hvorfor bli boende?: Bo- og flyttemotiver de første årene på 2000-

tallet" (NIBR-rapport 2012:22) bygger på prosjektet *Flyttemotiver og bostedsvalg*. Fimreite, Lango, Læg Reid og Rykkja (red.): "Organisering, samfunnsikkerhet og krisehåndtering (Universitetsforlaget 2011) bygger på prosjektet *Flernivåstyring i spenningen mellom funksjonell og territoriell spesialisering*. Boka Røiseland og Vabo: "Styring og samstyring - governance på norsk" (Fagbokforlaget 2012) bygger på prosjektet *Public policy and network governance - Challenges for urban and regional development*.

Programmets mål og måloppnåelse

Programmets mål har vært å bidra til økt kunnskap om sentrale strukturendringer, styringsmessige omlegginger og konsekvenser i samspillet mellom sektorer, territoriale enheter og ulike geografiske nivåer. Dette målet må sies å være oppfylt i den forstand at det er satt i gang og gjennomført en rekke prosjekter som i sum dekker temaene i programplanen. Prosjektene er alle enten sluttført eller pågående og har rapportert i henhold til prosjektplanene. I programplanen er det definert at forskningen innenfor programmet skal:

1. Ha høy forskningsfaglig kvalitet
2. Bidra til å utvikle kunnskapsgrunnet ved å utfordre rådende tenkemåter
3. Være politisk relevant
4. Stimulere til forskningsrekruttering
5. Fremme samarbeid mellom fag, disipliner og forskningstradisjoner
6. Være orientert mot internasjonal forskning og internasjonale samarbeidspartnere
7. Sikre læring og kunnskapsspredning

Kort oppsummert er programstyrets vurdering at måloppnåelsen på disse områdene er som følger:

1. Søknadene som har mottatt støtte, har gjennomgående hatt høy forskningsfaglig kvalitet. Prosjektene har også blitt gjennomført på en god måte, og det har vært publisert relativt mange vitenskapelige artikler, også i internasjonale tidsskrifter, på bakgrunn av forskningen (se resultatindikatorer under avsnittet Høydepunkter og funn).
2. Alle prosjektene har utviklet kunnskapsgrunnet på sitt felt, men ikke alle har utfordret rådende tenkemåter. Programstyret hadde gjerne ønsket større teoretisk dristighet i flere av prosjektene. Samtidig kan det i mange tilfeller være viktig å få dokumentert og underbygget gjeldende antakelser.
3. Det har ved innvilgelsen av prosjekter blitt lagt vekt på at de må være politisk relevante. Hvor relevante de faktisk blir, avhenger både av forskernes evne til å synliggjøre politiske implikasjoner og av de potensielle brukernes lydhørhet overfor forskningsresultatene. Disse forutsetningene har i enkelte prosjekter vært svake på begge sider, men brukerrepresentantene i programstyret har opplevd at mange av prosjektene har vært interessante og nyttige.
4. Programmet har bidratt til forskerrekuttering ved å finansiere 9 dr.grads stipendiater og 7 postdoktorstipendiater.
5. Det har vært lagt opp til å fremme samarbeid mellom fag, disipliner og forskningstradisjoner. Prosjektene som har fått støtte, har alle vært flerfaglige.

Programmet har også bidratt til etableringen av flerfaglige forskernettverk. Statsvitenskap er imidlertid den dominerende disiplinen, og representert i flest prosjekter⁴.

6. Prosjektene i DEMOSREG har stort sett hatt et nasjonalt fokus, men mange har knyttet an til internasjonale debatter og foretatt sammenligninger mellom Norge og andre land. Det internasjonale samarbeidet har fortrinnsvis skjedd i form av publiseringssamarbeid, referansegrupper og deltakelse på internasjonale konferanser, seminarer og i andre nettverk. De fleste forskerne som er knyttet til DEMOSREG-prosjekter, deltar i nordisk eller internasjonalt forskningssamarbeid utenom prosjektet støttet av DEMOSREG. Det er tette bånd til de nordiske landene, men det samarbeides også med forskere i andre europeiske land og i USA, Canada og Australia.
7. Det har vært gjennomført en rekke kommunikasjons- og formidlingstiltak i form av seminarer, konferanser, utgivelse av bøker og artikler og møter med utvalgte brukere. Bidragene har vært av både vitenskapelig og populærvitenskapelig art. Det har også blitt laget kunnskapsopsummeringer i form av to hefter om henholdsvis "Demokrati, styring og planlegging" og "Regional innovasjon". Disse oppsummerer hovedresultater etter programmets fase I.

Nøkkeltall

Antall prosjekter finansiert: 36 forskerprosjekter, 9 arrangementsstøtte, 5 nettverksstøtte, 1 produksjonsstøtte til utgivelse av bøker og temanummer av tidsskrifter, 1 støtte til utenlandsopphold (utenlandsstipend)

Antall dr.grads stipendiat finansiert: 9, hvorav 6 kvinner

Antall postdoktorstipendiat finansiert: 7, hvorav 1 kvinne

Resultater

DEMOSREG er et handlingsrettet program, og dette vises også ved at en stor del av formidlingen har vært rettet mot prosjektets målgrupper, som ofte er offentlige myndigheter. Det har vært avholdt en rekke brukerseminarer, til dels i samarbeid med finansierende departementer, der prosjekter i programporteføljen har presentert sin forskning. Programmet har også arrangert forskerseminarer der finansierende departementer, KS og andre brukergrupper har kunnet delta.

Lenker til de to oppsummeringsrapportene basert på forskningen finansiert av DEMOSREG i fase I, finnes under 'Funn fra forskningen' her:

http://www.forskningsradet.no/prognett-demosreg/Sentrale_dokumenter/1224698086076

Programmets nettsider har vært brukt til formidling, og det har vært publisert artikler på nettsidene som oppsummerer hvert prosjekt som avsluttes. For en kort presentasjon av alle prosjektene og noen av de viktigste funnene fra forskningen under DEMOSREG, se neste avsnitt Presentasjon og vurdering av prosjektporteføljen.

⁴ Porteføljegjennomgang 2012 for DEMOSREG.

Resultatindikatorer

<i>Avlagte doktorgrader:</i>	Per desember 2014: 4 dr. grads stipendiater (hvorav 3 kvinner) har disputert. 3 stipendiater er underveis i sine doktorgradsprosjekter. 2 (kvinnelige) stipendiater har avbrutt doktorgradsprosjektet.
<i>Vitenskapelig publisering:</i>	Ca. 190 artikler og kapitler
<i>Annen publisering/foredrag:</i>	Ca. 680

Antall vitenskapelige publikasjoner og andre publikasjoner/foredrag er forutsatt at prosjektene har rapportert korrekt til Forskningsrådet. Informasjon fra de 9 prosjektene som ikke er avsluttet ved programmets slutt bidrar også til at antallet er omtrentlig.

Presentasjon og vurdering av prosjektporteføljen

I løpet av programperioden har DEMOSREG finansiert 36 forskerprosjekter⁵ som har frambrakt ny kunnskap og nye perspektiver på regional utvikling, offentlig styring og planlegging samt demokrati og deltakelse. Framstillingen nedenfor følger disse hovedtemaene, selv om problemstillingene som tas opp i de enkelte temaene på mange måter overlapper og griper inn i hverandre.

Omtalen og vurderingen av programmets resultater skjer med forbehold for de prosjektene som er pågående og derfor ennå ikke har trukket konklusjoner og levert sine sluttrapporter (per januar 2015).

Økonomisk utvikling og strukturelle omstillingsprosesser

DEMOSREG har gitt støtte til ti prosjekter med hovedvekt på temaet regional utvikling. Prosjektene har særlig fokusert på innovasjonsmønstre, regional vekstdynamikk og virkninger av en økende globalisering. Enkelte av prosjektene har også tatt for seg samspillet mellom politikk og økonomi, og ett prosjekt har sett nærmere på flyttemotiver og bostedsvalg.

Prosjektene kaster lys over de raske endringene som preger næringsliv og bosetting i Norge, med en økende konsentrasjon rundt storbyregioner. I prosjektet "Byregioner, kompetansebasert og støttende innovasjonssystemer" (prosjektleder Knut Onsager, Norsk institutt for by- og regionforskning NIBR, prosjektperiode 2006-2010) ble det vist at innovasjonsaktiviteten er overraskende jevnt fordelt på alle typer regioner. Storbyregionene leder an, men innovasjonsinnsatsen er også høy i en rekke småbyregioner. Det samme ble dokumentert i prosjektet "Regional vekst, nyskaping og læring" (prosjektleder Eirik Vatne, Samfunns- og næringslivsforskning SNF, prosjektperiode 2006-2011), som viste at vi finner raske vekstforetak i alle bransjer og deler av landet.

⁵ Gjennomsnittstørrelsen på bevilgningene fra programmet til de 36 prosjektene er 4 574 776 kr. Det største prosjektet har en bevilgning på 12,49 mill. kr. (Evaluering av plan- og bygningsloven (PBL 2008), fungerer plandelen etter intensjonene?), det minste hadde en bevilgning på 1,97 mill. kr. (Regional areal og -transportpolitikk: offentlig styring og tjenesteproduksjon i en fragmentert sektor).

I prosjektet “Kommunal og regional økonomisk utvikling: Analyse av utdanningsnivå” (prosjektleder Jørn Rattsø, Senter for økonomisk forskning/NTNU, prosjektperiode 2006-2011) ble det pekt på at det er relativt små regionale forskjeller i arbeidsledighet i Norge sammenlignet med mange andre europeiske land. Dette ble forklart med noe høyere mobilitet. Mobiliteten øker med utdanningsnivået. Tiltak for å skape flere arbeidsplasser for lavt utdannede i regioner med relativt høy arbeidsledighet og tiltak for å øke mobiliteten blant lavt utdannede kan derfor bidra til å redusere forskjellene i arbeidsledighet blant utdanningsgrupper.

Prosjektet “Globalisering og regionale kunnskapsnettverk” (prosjektleder Rolv Petter Amdam, Handelshøgskolen BI/Møreforskning Molde, prosjektperiode 2006-2010) tok for seg møbelindustrien og verftsindustrien på Nord-Vestlandet. Det ble her vist hvordan utflytting av produksjon til lavkostland nå blir brukt som et svar på skjerpet internasjonal konkurranse. Utflyttingsprosessene reiser nye utfordringer for bedriftene og for oppgraderingen av den gjenværende industrien i Norge. Samtidig ble det pekt på at et økende internasjonalt eierskap i regionale næringsklynger kan ha tvetydige effekter: De internasjonale selskapene kan tilføre kapital, kompetanse og teknologi, men de kan også bidra til at åpenheten mellom bedriftene reduseres. Globaliseringseffektene ser ut til å være avhengige av den regionale nærings størrelse, styrke og kunnskapsbasis.

I prosjektet “ Regional innovasjonsevne i en globalisert verden” (prosjektleder Martin Gjelsvik, IRIS, prosjektperiode 2011-2014) reises det spørsmål om tette regionale klynger virker hemmende eller fremmende når det gjelder innovasjon. De foreløpige resultatene tyder på at brede internasjonale kontakter er langt viktigere en nære geografiske relasjoner. Noe av det samme bildet blir tegnet i prosjektet “ Konstruksjon av regionale konkurransefordeler i ulike typer norske regioner ” (prosjektleder Lars Coenen, Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning NIFU, prosjektperiode 2011-2014), men i dette prosjektet blir det differensiert sterkere mellom ulike bransjer og region typer.

I prosjektet “Oljeøkonomiens geografi: Utbyggingsregimer og regionale transformasjonsprosesser” (prosjektleder Bjørn Hersoug, UiT Norges arktiske universitet, prosjektperiode 2007-2012) ble det fokusert på oljeindustriens inntog i nord. Det ble vist at det er oljeselskapene og de store serviceselskapene som har regionen. Siden myndighetene i dag må føre en ikke-diskriminerende politikk, legges det færre føringer på selskapene med hensyn til lokalisering og regionale ringvirkninger enn det ble gjort i den første fasen av norsk oljevirkosomhet. Petroleumsvirksomheten er likevel i ferd med å få et fotfeste i den nordlige delen av landet, og det er et stort regionalt engasjement for å tiltrekke seg nye lokaliseringer. Selv om det ofte forventes at regionen skal tale med én stemme, har spillet om ringvirkninger ofte karakter av et nullsumspill.

Spillet rundt olje og gass ble også belyst i et annet prosjekt – “Multi-level governance and regional development – the politics of natural gas (prosjektleder Marit Reitan, NTNU Samfunnsforskning, prosjektperiode 2006-2011). Temaet her var kampen for ilandføring og innenlandsk bruk av naturgass som et alternativ til direkte eksport ut av landet. Prosjektet analyserte initiativer for utnyttelse av naturgass, alliansebyggingen mellom kunnskapsmiljøer, fagbevegelse og regioner, og hvilken rolle disse nettverkene spiller i et flernivåsystem. En viktig konklusjon i prosjektet var at politiske prosesser og maktstrukturer har stor betydning i

forbindelse med næringsutvikling, men at dette i stor grad er fraværende i innovasjonslitteraturen.

Innovasjonspolitikken ble også belyst i prosjektet “Lukket forståelse av åpne systemer? Innovasjonspolitikken dilemmaer og utfordringer” (prosjektleder Stig-Erik Jakobsen, Samfunns- og Næringslivsforskning SNF, prosjektperiode 2007-2010). I dette prosjektet ble det pekt på at mange satsinger, slik som Arena, NCE (Norwegian Centres of Expertise) og VRI (Virkemidler for regional FoU og innovasjon), har vært inspirert av en åpen og interaktiv innovasjonsforståelse. I praksis har de likevel blitt styrt som om innovasjon kan regisseres; innovasjonsmiljøene skal utvikles lineært og etter en enhetlig mal. Dermed blir både de kontekstuelle forholdene og den iboende usikkerheten neglisjert.

I prosjektet “Flyttemotiver og bostedsvalg” (prosjektleder Kjetil Sørli, NIBR, prosjektperiode 2010-2013) ble nyere flyttestatistikk benyttet for å analysere flyttemønstre og grunnene til at folk enten flytter eller velger å bli boende. Prosjektet ga et detaljert innblikk i hvordan ulike faktorer spiller inn i forbindelse med flytte- og bostedsvalg. De fire viktigste enkeltmotivene er arbeid, bolig, sted/miljø og familie, og vektleggingen av motiver varierer med livsfase, lokalisering og om de blir brukt for å begrunne flytting eller bofasthet. En sentral trend de siste årene har vært at en større del av befolkningen aksepterer økt pendlingsvei, blant annet som følge av forbedrede kommunikasjoner og nye teknologiske løsninger.

I sum har prosjektene gitt en økt forståelse av regional utviklingsdynamikk og hva som former de regionale mønstrene av næringsaktivitet og bosetting. Det framgår at demografi, infrastruktur og politisk-institusjonelle maktforhold har stor betydning for de regionale utviklingsprosessene, noe som ofte vies for lite oppmerksomhet i studier av innovasjon og regional næringsutvikling. En viktig konklusjon er at det er behov for en regional utviklingspolitikk som er regionalt differensiert og kontekstsensitiv.

Offentlig styring og planlegging

Hovedtyngden av DEMOSREG-prosjektene både i fase I og II har handlet om offentlig styring og planlegging. I alt dreier det seg om 18 prosjekter. Mange av dem har vært opptatt av en antatt overgang fra ‘government’ til ‘governance’, dvs. at tradisjonelle former for hierarkisk styring blir supplert eller erstattet med nettverksbasert samstyring på tvers av sektorer og nivåer. Prosjektet “Public policy and network governance – Challenges for urban and regional development” (prosjektleder Asbjørn Røiseland, UiN, prosjektperiode 2006-2009) drøftet nettverksstyringens effektivitet, demokratiske kvaliteter og hvordan styringsformen påvirker kommunenes styringsmuligheter. Prosjektet har belyst ulike utfordringer knyttet til styring, koordinering, kontroll og ansvarsutkreving.

I prosjektet “Nettverk, styring og læring – bedre håndtering av komplekse samfunnsproblemer” (prosjektleder Jostein Askim, UiO, prosjektperiode 2012-2016) er det sett nærmere på hvordan stat og kommune samarbeider på feltene fysisk planlegging, bosetting av innvandrere og regional forskning og utvikling. Prosjektet har sammenlignet de styringsmessige konfigurasjonene på tre politikkområder og analysert hva som bestemmer utformingen og effektene av ulike styringsstrukturer samt hvilke betingelser de gir for politisk kontroll og læring.

“Flernivåstyring i spenningen mellom funksjonell og territoriell spesialisering” (prosjektleder Per Lægred, Rokkansenteret, prosjektperiode 2006-2010) er et annet prosjekt som har undersøkt betingelser for styring, demokrati og innovasjon i et flernivåsystem. Med utgangspunkt i organiseringen av samfunnssikkerhet og krisehåndtering ble det vist hvordan ulike spesialiseringsprinsipper og samordningsmekanismer har atferdsmessige konsekvenser for de aktuelle organene og politikkområdene. Samfunnssikkerhet og krisehåndtering er et felt som krever tydelig ledelse, ansvarsfordeling og samordning. Samtidig er fleksibilitet, improvisasjon og lokal innsats avgjørende.

“Den nye regionale Norge: byregioner eller landsdelsregioner” (prosjektleder Einar Leknes, IRIS, prosjektperiode 2006-2012) tok for seg framveksten av nye former for koordinering og samarbeid i og rundt de største byene i landet. Prosjektet kartla de byregionale styringsinstitusjonene og analyserte hvordan byregionene nå er i ferd med å etablere seg som et nytt, fjerde og uformelt styringsnivå i Norge.

Interkommunale samarbeidsløsninger var også temaet for prosjektet “Strategiske regioner i spenningsfeltet mellom demokratisk styring og effektivitet” (prosjektleder Jon Pierre, Nordlandsforskning, prosjektperiode 2007-2010). Prosjektet studerte framveksten, organiseringen og effektene av samarbeidstiltak innenfor kommunal tjenesteproduksjon, med særlig vekt på de potensielle konfliktene mellom effektiv problemløsning og demokratisk styring og legitimering.

Den nye fylkeskommunen har stått i sentrum i tre av prosjektene. Det ene har belyst hvordan fylkeskommunene har håndtert og fulgt opp tre av de nye politikkområdene som de fikk ansvaret for gjennom forvaltningsreformen i 2010 – folkehelse, regional utvikling og vannforvaltning. Prosjektet “Fylkeskommunenes rolle som koordinatorene” (prosjektleder Marit K. Helgesen, deretter Hege Hofstad, NIBR, prosjektperiode 2013-2016) har sammenlignet fylkeskommunenes løsningsvalg og hvordan de har fungert som knutepunkt for koordinering. I folkehelse ser det ut til at fylkeskommunene satser på oppfordringer til deltakelse, i vannforvaltning bruker de pålegg om deltakelse, og i regional utvikling har de økonomiske virkemidler. Til tross for sterkere virkemidler er det likevel et spørsmål om fylkeskommunen har tilstrekkelig makt til å fylle rollen som plan- og utviklingsaktør fordi den hierarkiske og nettverksorienterte styringslogikken ikke alltid spiller sammen. Nettverksstyring bygger på tillit og gjensidighet mellom partene, slik at dersom én part ikke kan eller vil bidra til dette, undergraves nettverksstyring.

Det andre prosjektet – “Regional areal- og transportpolitikk: offentlig styring og tjenesteproduksjon i en fragmentert sektor” (prosjektleder Tore Leite, TØI, prosjektperiode 2006-2008) – har rettet søkelyset mot den regionale koordineringen av transport- og arealpolitikken. Dette er også områder der forvaltningsreformen og den nye planloven har gitt fylkeskommunene økt myndighet. I tillegg til ansvaret for kollektivtransporten har fylkeskommunene fått overført ansvaret for 80 prosent av riksveinettet. Prosjektet viste at samferdsel som politikkområde har fått høyere prioritet i fylkeskommunene. Samarbeidet med Statens vegvesen er blitt organisert på forskjellige måter. At regjeringen valgte å beholde sams vegadministrasjon har begrenset muligheten for å bygge opp en egen administrasjon i fylkeskommunene. Som før utarbeider Statens vegvesen de første forslagene til prioriteringer for fylkeskommunene, som deretter behandler dem politisk. Fylkeskommunene gjør få

endringer i de store linjene i forslagene til Statens vegvesen, men koordinerer forslagene og gjør mindre endringer. Dialogen både på administrativt og politisk nivå er blitt tettere nå enn før reformen.

Det tredje prosjektet " Samordnet areal- og transportpolitikk – en studie av nye regionale styringsmekanismer " (prosjektleder Frode Longva, TØI, prosjektperiode 2013-2015) belyser hvordan forvaltningsreformen, og revisjonen av Plan og bygningsloven i 2009, påvirker fylkenes rolle som regional samordningsaktør i areal- og transportpolitikken.

I prosjektet "Impacts of NPM reforms in regional policy, hospital policy and infrastructure policy" (prosjektleder Steinar Johansen, TØI, prosjektperiode 2006-2010) ble det lagt opp til å studere hvilke virkninger New Public Management-reformer i offentlige har for effektivitet, regional utvikling, regional fordeling og demokrati. Tre sektorer ble valgt ut: regionalpolitikk, transportpolitikk og helsepolitikk. Konklusjonen var at effektene av reformene var relativt små, og at det var vanskelig å isolere dem fra effektene av andre pågående utviklingsprosesser. I lys av dette ble det reist spørsmål om begrunnelsen for kostnadskrevene reformer.

To prosjekter har også dreid seg om klimapolitikk: "Statlig styring og lokal iverksetting for en bærekraftig utvikling: En sammenligning av statlige incentiver for en kommunal klimapolitikk" (prosjektleder Sjur Kasa, CICERO, prosjektperiode 2007-2010) og " Klima- og energiplanlegging i kommunene: Fra lov til gjennomføring " (prosjektleder Hege Westskog, CICERO, prosjektperiode 2012-2015). I det første prosjektet ble norsk og svensk politikk med sikte på å oppmuntre til lokalt energi-, miljø- og klimaarbeid sammenlignet. Det ble vist at den svenske politikken var mer ambisiøs og integrert og i større grad i stand til å utløse lokalt engasjement. Samtidig var det også betydelig variasjon mellom de enkelte kommunene i både Sverige og Norge når det gjaldt klimaengasjement.

I det andre prosjektet var det utarbeidelsen av klima- og energiplaner som sto i forgrunnen. Gjennom den reviderte Plan- og bygningsloven ble kommunene i 2009 pålagt å utarbeide slike planer, og prosjektet har sett nærmere på hvordan kommunene har fulgt opp pålegget og arbeidet for å redusere klimautslipp, gjennomføre energieffektivisering og legge om til miljøvennlige energiformer. Foreløpige funn tyder på at statlige rammer som planlovgivning og retningslinjer samt lokale forhold som kommuneøkonomi- og størrelse har lite å si for kommunens klima- og energipolitikk. Mye tyder på at lokale identiteter og utviklingsstrategier har størst betydning for både ambisjonsnivået i planene og bruken av planene i kommunene.

Plansystemene har også vært hovedtemaet i flere andre prosjekter. "Norsk kommuneplanlegging 1965-2005 – fra generalplan til økonomistyring" (prosjektleder Terje Kleven, NIBR, prosjektperiode 2006-2010) har trukket de historiske linjene, redegjort for skiftende tilnærminger og gitt en samlet framstilling av kommunal planlegging i Norge. En annen innfallsvinkel finner vi i prosjektet "Kulturarv og stedsidentitet" (prosjektleder Grete Swensen, Norsk institutt for kulturminneforskning NIKU, prosjektperiode 2006-2010), der spørsmålet var hvordan kulturelle verdier og kulturarven kan og bør brukes som redskap i byplanlegging og – utvikling. Prosjektet pekte på at mens det tidligere ble lagt vekt på bevaring, blir kulturarven i dag definert som en utviklingsressurs, noe som kan ha stor betydning for stedsprofilering, tilhørighet og lokalt engasjement.

I “Urbanplan: Planlegging og bærekraftig arealbruk” (prosjektleder Berit Irene Nordahl, NMBU, prosjektperiode 2013-2016) har det handlet om kompakt byutvikling. Mange kommuner ønsker fortetting og konsentrasjon for å fremme en mer bærekraftig byutvikling, men selv om både politikk og planer legger til rette for denne typen byutvikling, er det ofte ledige arealer uten verdi som grønne områder som ikke tas i bruk til utbygging. Dette kan forklares med planfeil, markedssvikt og samarbeidsproblemer mellom aktørene. Foreløpige funn tyder på at kommunene som samarbeider med utbyggere og grunneiere gjennom både planlegging, avtale, aktiv kommunal tomtepolitikk og tilrettelegging gjennom bruk av økonomiske virkemidler, greier å ta i bruk ledige arealer i byene.

Et beslektet prosjekt er “Håndtering av motstridende hensyn i kompakt byutvikling” (Prosjektleder Inger-Lise Saglie, deretter Gro Sandkjær Hanssen, NIBR, prosjektperiode 2011-2014). Dette prosjektet har tatt for seg hvordan små og store byer håndterer de innebygde spenningene i kompakt byutvikling, avveier motstridende hensyn og ivaretar kjernedimensjonene knyttet til bærekraft. Kommuneplanlegging er i prinsippet et redskap for å håndtere motstridende interesser, men i hvilken grad inkluderes både miljø, vekst og sosial bærekraft? Foreløpige funn tyder på at biodiversitet står svakt som argument i byggeplaner, og at sosial bærekraft er viktigere i kommunenes folkehelseplan enn i kommuneplanen. I tillegg er det en profesjonskamp mellom planleggeres og biologers syn på grønne verdier.

I prosjektet “Conceptions of Centre and Periphery and the transforming power of mobility” (prosjektleder Winfried Ellingsen, Agderforskning AS, prosjektperiode 2007-2011) er det “second home”-fenomenet og den økende hyttemobiliteten som har blitt viet oppmerksomhet. Prosjektet har kartlagt hyttebebyggelsen og sett på hvordan forestillingene om sentrum/periferi endrer seg som følge av nye bevegelsesmønstre og hytteeierens engasjement i hyttekommunene. Samtidig har det vist noen av utfordringene som hyttefolket og fritidskommunene blir stilt overfor når det gjelder lokalpolitikk, planlegging og organisering av tjenestetilbud.

Et annet prosjekt med et sentrum/periferi-perspektiv er “Utfordringer til en fjellpolitikk” (prosjektleder Terje Skjeggedal, Østlandsforskning, deretter Kjell Overvåg, prosjektperiode 2010-2014). Utgangspunktet for dette prosjektet er at fjellregionene i dag er under økende press, med utflytting, ny hyttebebyggelse, stigende vernekrav og ønsker om lokal utvikling. Prosjektet har derfor vært opptatt av hvordan å forene lokalsamfunnenes utviklingsbehov med storsamfunnets rekreasjons- og bevaringsinteresser.

Et nylig oppstartet prosjekt er “Evaluering av PBL (2008), fungerer plandelen etter intensjonene?” (prosjektleder Gro Sandkjær Hanssen, NIBR, prosjektperiode 2014-2018). Dette prosjektet vil evaluere plandelen av den nye plan- og bygningsloven og studere hvordan loven blir fulgt opp i regional og lokal planleggingspraksis. Det skal se på bruken av de nye planleggingsinstrumentene, hvordan de fungerer i avveiningen av ulike hensyn støttet av sektorlover, og utfordringer for planleggingen generelt.

DEMOSREG-prosjektene viser hvordan offentlig styring og planlegging i dag er preget av økende kompleksitet. Politikkfeltene griper inn i hverandre, stadig flere hensyn skal balanseres, antallet beslutningstakere og interessenter utvides, og problemene får karakter av “wicked problems”. Det vil si at det er strid om selve definisjonen av problemet, og løsningen

av ett aspekt fører raskt til at det dukker opp nye problemer. Prosjektene peker på at det er et stigende behov for samordning både vertikalt og horisontalt, men det er ikke én modell som passer overalt, og det er ofte uklart hvilke virkninger nye offentlige reformer og tiltak har.

Demokrati og politisk deltakelse

En tredje gruppe av prosjekter har analysert utfordringer med hensyn til demokrati og deltakelse i dagens norske samfunn. De har blant annet sett på innbyggernes engasjement og oppfatninger av lokaldemokratiet, og på strukturelle og institusjonelle endringer som krever nye former for styring og medvirkning. I alt dreier det seg om åtte prosjekter.

“Nye storbyregioner – endret deltakelse? Borgere, partier og frivillighet” (prosjektleder Jacob Aars, Rokkansenteret, prosjektperiode 2006-2010) har tatt for seg politisk deltakelse i de nye storbyregionene. Prosjektet har studert betydningen av politisk-administrative grenser i områder preget av høy mobilitet samt hvilken betydning egenskaper ved byen har for politisk deltakelse. Undersøkelsene viste at pendling ikke reduserte innbyggernes politiske engasjement, men at stedet der folk bor påvirker deres partipreferanser. Velgere i omlandskommuner er mer høyreorienterte enn velgere som bor i bykommunene. I kommuner og bydeler preget av etnisk ulikhet er den sosiale kapitalen lavere, og høy grad av sosial ulikhet fører til lavere politisk deltakelse.

I prosjektet “Styringsformer i byutvikling: fra deltakelse som aktivum i government til deltakelse som strategi i governance” (prosjektleder Inger-Lise Saglie, NIBR, prosjektperiode 2006-2010) ble søkelyset rettet mot sivilsamfunnets rolle og deltakelse i private reguleringsplanprosesser. Prosjektet viste at det er manglende samsvar mellom lovens krav om medvirkning og sivilsamfunnsaktørens faktiske deltakelse. Planprosessene lukkes sosialt ved at sivilsamfunnsaktører ikke har adgang til viktige premissgivende arenaer, og de lukkes kognitivt ved at dominerende diskurser om byutvikling definerer hvilke argumenter som er gyldige eller ikke.

Spenningene mellom nasjonal styring og lokalpolitisk handlefrihet ble tatt opp i prosjektet “Demokratisk styring i et flernivåsystem: lokal oppfølging av nasjonal politikk” (prosjektleder Jo Saglie, Institutt for samfunnsforskning ISF, prosjektperiode 2007-2012). Prosjektet belyste statlig styring ovenfra gjennom politisk-institusjonelle og partipolitiske styringskanaler samt kommunenes muligheter for å påvirke nedenfra. Det ble vist at staten bruker ulike virkemidler for å styre kommunene på ulike politikkområder. Den partipolitiske styringen fra nasjonalt nivå er begrenset. Kommunene har formelle og uformelle kanaler for interessehevding og påvirkning, og dialogbaserte styringsmidler har ikke erstattet de etablerte hierarkiske styringsvirkemidlene mellom stat og kommune. En viktig begrensning på lokalt selvstyre er fraværet av en uavhengig tvisteløsningsinstans når stat og kommune har forskjellig lovforståelse.

Prosjektet “Den krevende borger: Utfordringer for kommunesektorens organisering og tjenesteyting” (prosjektleder Lawrence E. Rose, UiO, prosjektperiode 2007-2011) så nærmere på nye mønstre i befolkningens forventninger og krav til kommunesektoren, og på hvordan kommunene og fylkeskommunene har søkt å tilpasse seg disse forventningene. Det ble dokumentert at innbyggerne legger større vekt på kommunens rolle som tjenesteproducent enn som lokalpolitisk arena. Innbyggerne er stort sett fornøyd med måten lokaldemokratiet fungerer på. Tillit og deltakelse har holdt seg noenlunde stabilt over nærmere 20 år.

Forventningene til kommunal tjenesteproduksjon blir imidlertid stadig høyere. Innbyggerne i små kommuner er mer fornøyd med tilbudet enn innbyggerne i større kommuner. Kommunale tjenester og institusjoner ble også vurdert mer positivt i kommuner med en åpen, fleksibel og desentralisert organisasjonsstruktur enn i kommuner med en mer tradisjonell organisasjonsstruktur.

“Demokratisk legitimitet gjennom prestasjon?” (prosjektleder Asbjørn Røiseland, UiN, prosjektperiode 2011-2014) er et annet prosjekt som har omhandlet grunnlaget for legitimitet. Prosjektet har sammenlignet norske og svenske kommuner, med fokus på eldreomsorg, grunnskole og næringsutvikling, for å avklare i hvilken grad det politiske systemet henter sin legitimitet fra input- eller output-siden, det vil si gjennom demokratiske prosedyrer eller det som blir frambrakt av offentlige tjenester og samfunnsstyring. Foreløpige funn tyder på at det har vært en forskyvning mot output-siden, men at endringene i offentlig sektor også har økt kravene til ansvarlighet, revisjon og kontroll.

I prosjektet “Lokalpolitisk leiarskap i endring” (prosjektleder Nils Aarsæther, UiT, prosjektperiode 2012-2015) er det særlig ordførernes nye lederrolle som har blitt studert. Prosjektet har sett på samspillet mellom ordførere og kommunenes administrative ledelse, og på forholdet mellom de politiske lederne og borgerne. Det er her tegnet et bilde av en politisk hverdag i endring. Kommunene må løse mange nye oppgaver, og de må i økende grad samarbeide med private aktører i nye styringsnettverk. Ordførerne ser derfor ut til å adoptere en lederstil etter inspirasjon fra det private næringsliv.

“Omdømmebygging i kommunene” (prosjektleder Hilde Bjørnå, UiT, prosjektperiode 2011-2015) har fokusert på kommunenes omdømmebygging. Ved siden av å kartlegge hva som blir gjort, har prosjektet drøftet effektene av omdømmetiltakene med hensyn til attraktivitet, tilhørighet og lokaldemokrati.

“Rettsens refleksive rom: Velferdsrettigheter, rettsanvendelse og lokalitet” (prosjektleder Even Nilssen, Unifob, prosjektperiode 2007-2011) har sett nærmere på hvordan retten til og bruken av individuell plan regulerer forholdet mellom bruker og tjenesteyter. Ordningen med individuell plan spesifiserer partenes rettigheter og plikter, og kan forstås som en del av en generell trend i europeisk velferdspolitikken hvor forholdet mellom velferdsstaten og dens klienter individualiseres og kontraktfestes. Ambisjonen er å sikre bedre koordinerte tjenester og gi brukerne større ansvar og innflytelse. Prosjektet analyserte effektene av ordningen for brukere, tjenesteytere og lokaldemokratiet.

DEMOSREG-prosjektene peker på demokratiske utfordringer i form av nye forventninger til politikk og tjenester som en følge av bedre utdannede og mer selvbevisste borgere. Borgerne lever sine liv mer på tvers av administrative inndelinger i kommuner og fylkeskommuner, og de opptrer i økende grad som brukere. I lys av den aktuelle kommunereformen er det ikke grunnlag for å hevde at innbyggerne er mer misfornøyd med lokaldemokrati og kommunale tjenester i små kommuner sammenlignet med store, snarere tvert i mot. Det er heller ikke slik at innbyggerne er mindre engasjert i lokalpolitikk i flerkommunale storbyregioner sammenlignet med andre regionstyper – pendling reduserer ikke sosialt engasjement. I noen kommuner finnes det en voksende gruppe av deltidsinnbyggere – «hyttefolk», som er på stedet en del av året; denne gruppens interesse for lokalpolitikken i hyttekommunene fanges dårlig opp.

Samspeilet mellom styringsnivåene i Norge er langt fra noen ensidig ovenfra-og-ned-prosess, men den statlige detaljstyringen har tiltatt i senere år. Detaljstyringen drives fram blant annet av rettighetsfesting og en lovgivning med åpent formulerte tjenestestandarder som det overlates til administrative fagmiljøer å fylle ut, noe som skaper selvforsterkende kontrollspiraler. Kommunene er rimelig lojale iverksettere av statlig politikk, men det finnes også mekanismer som muliggjør påvirkning nedenfra-og-opp, både via administrative prosesser og via politiske partier.

Det er en tendens til at politiske beslutninger flyttes ut av folkevalgte organer og overlates til forvaltning, fristilte etater, foretak og mer flytende politikknnettverk. Partnerskapsbasert styring er utbredt i Norge, med interkommunalt samarbeid som ett eksempel. Slikt samarbeid fungerer greit omkring konkrete oppgaver (renovasjon, brannvern mv.), men har vanskeligere for å håndtere mer overordnede, strategiske utviklingsspørsmål. Samordning av areal- og transportpolitikken er en utfordring i en rekke regioner. Det kan likevel ikke konkluderes med at en bestemt samordningsmodell er bedre enn andre. Det er dermed opp til de enkelte regionene å velge modeller som passer ut fra lokale forutsetninger.

Utfordringer framover

Programmet som skal avløse DEMOSREG er forankret i en ny departementskonstruksjon – Kommunal- og moderniseringsdepartementet (KMD) – og er tenkt som «en bred tverrgående satsing på departementets fagområder». Vesensforskjellen sammenlignet med DEMOSREG, er at det tidligere Fornyings- og administrasjonsdepartementet (FAD) – med det overordnede ansvaret for statsforvaltningen og forvaltningspolitikken – nå er blitt en integrert del av KMD. Dette betyr at forvaltning og forvaltningspolitikk kan bli et felt med adskillig mer tyngde i det nye programmet. Et viktig grep bør være – slik det har vært gode tilløp til gjennom DEMOSREG – at forskningsfeltet åpnes opp mot tilgrensende felt. Først og fremst bør man dra nytte av at det overordnede ansvaret for forvaltningen og forvaltningspolitikken nå er samlet i departementet som i tillegg har det overordnede ansvaret for kommunene, kommunalpolitikken, planlegging og regional utvikling.

Styrken ved DEMOSREG har vært den brede tematiseringen av forholdet mellom sektorer, styringsnivåer og territorielle enheter i en demokratisk kontekst. Det kan være gode grunner til å videreføre hovedelementene i dette programmet. Norge er i dag kjennetegnet av en omfattende sentralisering og urbanisering. Samtidig er næringslivet preget av naturressursbaserte næringer, der høstingen skjer desentralt, offentlig regulering tradisjonelt har spilt en viktig rolle, og der klima- og miljøhensyn nå blir stadig mer vektlagt. Dette taler for at programmet også bør omfatte regional næringsutvikling og forholdet mellom økonomi og politikk.

Tematisk har det i DEMOSREG vært rimelig godt samsvar mellom prosjektene og mål og delmål for programmet. Noen temaområder og faglige tilnærminger har imidlertid vært svakt representert. DEMOSREG har i liten grad tatt for seg statsforvaltningens organisering, virkemåte, effektivitet og måloppnåelse. De tunge tjenesteytende sektorene, der kommunene og fylkeskommunene er viktige gjennomføringsorganer, er i liten grad belyst. Den

internasjonale dimensjonen har også blitt mangelfullt ivaretatt. DEMOSREG har primært hatt et nasjonalt fokus. Noen få prosjekter har hatt et internasjonalt, komparativt tilsnitt, men betydningen av EØS-avtalen og europeisk integrasjon har for eksempel fått lite oppmerksomhet. Verken når det gjelder næringsutvikling, politikk, planlegging eller forvaltning er den økende globaliseringen og europeiseringen blitt fanget skikkelig opp i DEMOSREG. Dette er temaområder som det nye programmet bør søke å ivareta. Det bør legges opp til en tydeligere internasjonalisering og gode måter å få inn de internasjonale dimensjonene på. Bredere deltakelse i ulike europeiske forskningssamarbeid – både på prosjekt- og programnivå - og flere komparative prosjekter og prosjekter med utenlandske deltakere bør være en ambisjon.

Det samme gjelder mangfoldet av faglige tilnærminger. DEMOSREG har vært et tverrfaglig program med mange disipliner involvert. Det har likevel vært dominert av statsvitenskapelige tilnærminger med en stor interesse for spørsmål knyttet til governance. Fag som økonomi, jus og historie, som kunne ha gitt viktige tilskudd i form av både problemstillinger, perspektiver og analysemåter, har vært svakt representert. Ved utlysningene i programmets fase II ble disse fagene spesielt etterlyst, men det var liten respons. Det må derfor vurderes hvordan det nye programmet kan gjøres bedre kjent og framstå som relevant for flere fagmiljøer. Det bør også vurderes om en satsing på færre og større prosjekter, organisert rundt godt synlige forskere, vil kunne gi forskningen mer armslag og programmet større tydelighet.

Departementene – og Norges forskningsråd på vegne av departementene – har et ansvar for å sikre oppbygging av kompetanse og rekruttering av nye forskere innenfor prioriterte kunnskapsfelt. Men det er også viktig å vedlikeholde kompetanse og ivareta kontinuitet i de forskningsmiljøene som har vært sentrale bidragsytere i DEMOSREG innenfor regionalforskning, planforskning og kommunalforskning. Det nye programmet bør derfor være stort nok til å kunne forene flere hensyn og skape fruktbare møteplasser på tvers av fag og forskningsmiljøer og med gode koblinger til brukerne.

Både i politikkutvikling og -iverksetting har kunnskap frambragt i DEMOSREG vært nyttig. Det er likevel ikke sikkert om resultatene fra prosjektene er godt nok kjent, blir oppfattet som relevante og har kommet til anvendelse blant programmets målgrupper. Det vil også være en utfordring framover å finne gode formidlingsstrategier for prosjektene, særlig brukerformidling. Erfaringen fra DEMOSREG er at det kan være vanskelig å få forskerne til å trekke klare konklusjoner og gi anbefalinger med tanke på politikkutforming og løsningsvalg. Forskningens viktigste bidrag er i mange tilfeller å tydeliggjøre utfordringer, dilemmaer og avveininger. Det bør være et mål for det nye programmet å lære forskerne opp til å skrive “policy briefs” og ivareta formidling på en god måte, både fra de enkelte prosjektene og fra programmet som helhet.

Vedlegg: forskerprosjekter finansiert av DEMOSREG (36)

- 1. Kulturarv og stedsidentitet (174592)**
Prosjektansvarlig: Norsk institutt for kulturminneforskning NIKU
Prosjektleder: Seniorforsker Grete Swensen
Prosjektperiode: 2006-2010
- 2. Norsk kommuneplanlegging 1965-2005 - fra generalplan til økonomistyring (174595)**
Prosjektansvarlig: Norsk institutt for by- og regionforskning, NIBR
Prosjektleder: Forsker Terje Kleven
Prosjektperiode: 2006-2010
- 3. Public policy and network governance - Challenges for urban and regional development (174599)**
Prosjektansvarlig: Avdeling for samfunnsfag, Universitetet i Nordland
Prosjektleder: Professor Asbjørn Røiseland
Prosjektperiode: 2006-2009
- 4. Multi-level governance and regional development - the politics of natural gas (174609)**
Prosjektansvarlig: NTNU Samfunnsforskning A/S
Prosjektleder: Professor Marit Reitan
Prosjektperiode: 2006-2011
- 5. Styringsformer i byutvikling: fra deltagelse som aktivum i government til deltagelse som strategi i governance (174613)**
Prosjektansvarlig: Norsk institutt for by- og regionforskning, NIBR
Prosjektleder: Professor Inger-Lise Saglie
Prosjektperiode: 2006-2010
- 6. Flernivåstyring i spenningen mellom funksjonell og territoriell spesialisering (174614)**
Prosjektansvarlig: Uni Research AS, Rokkansenteret
Prosjektleder: Professor Per Lægreid
Prosjektperiode: 2006-2010
- 7. Regional areal og -transportpolitikk: offentlig styring og tjenesteproduksjon i en fragmentert sektor (174618)**
Prosjektansvarlig: Transportøkonomisk institutt, TØI
Prosjektleder: Forsker Tore Leite
Prosjektperiode: 2006-2008
- 8. Det nye regionale Norge: Byregioner eller landsdelsregioner? (174620)**
Prosjektansvarlig: International Research Institute of Stavanger AS
Prosjektleder: Forsknings sjef Einar Leknes
Prosjektperiode: 2006-2012

9. **Nye storbyregioner - endret deltakelse? Borgere, partier og frivillighet** (174624)
Prosjektansvarlig: Uni Research AS, Rokkansenteret
Prosjektleder: Seniorforsker Jacob Aars
Prosjektperiode: 2006-2010
10. **Byregioner, kompetansebasert og støttende innovasjonssystemer** (174631)
Prosjektansvarlig: Norsk institutt for by- og regionforskning, NIBR
Prosjektleder: Forsker Knut Martin Onsager
Prosjektperiode: 2006-2010
11. **Impacts of NPM reforms in regional policy, hospital policy and infrastructure policy** (174633)
Prosjektansvarlig: Transportøkonomisk institutt, TØI
Prosjektleder: Forsker Steinar Johansen
Prosjektperiode: 2006-2010
12. **Globalisering og regionale kunnskapsnettverk** (174645)
Prosjektansvarlig: Handelshøyskolen BI, Avdeling Oslo
Prosjektleder: Professor Rolv Petter Amdam
Prosjektperiode: 2006-2010
13. **Kommunal og regional økonomisk utvikling: Analyse av utdanningsnivå** (174651)
Prosjektansvarlig: Senter for økonomisk forskning AS (SØF), Institutt for samfunnsøkonomi, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Prosjektleder: Professor Jørn Rattsø
Prosjektperiode: 2006-2011
14. **Regional vekst, nyskaping og læring** (174709)
Prosjektansvarlig: Samfunns- og næringslivsforskning AS (SNF)
Prosjektleder: Professor Eirik Vatne
Prosjektperiode: 2006-2011
15. **Rettens refleksive rom. Velferdsrettigheter, rettsanvendelse og lokalitet** (181772)
Prosjektansvarlig: Uni Research AS
Prosjektleder: Forsker Even Nilssen
Prosjektperiode: 2007-2011
16. **Demokratisk styring i et flernivåsystem: Lokal oppfølging av nasjonal politikk i Norge** (181774)
Prosjektansvarlig: Institutt for samfunnsforskning
Prosjektleder: Forsker Jo Saglie
Prosjektperiode: 2007-2012
17. **Strategiske regioner i spenningsfeltet mellom demokratisk styring og effektivitet** (181775)
Prosjektansvarlig: Nordlandsforskning AS
Prosjektleder: Professor Jon Pierre
Prosjektperiode: 2007-2010

18. **Den krevende borger: utfordringer for kommunesektorens organisering og tjenesteyting (181782)**
 Prosjektansvarlig: Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo
 Prosjektleder: Professor Lawrence Rose
 Prosjektperiode: 2007-2011

19. **Oljeøkonomiens geografi: utbyggingsregimer og regionale transformasjonsprosesser (181784)**
 Prosjektansvarlig: Norges fiskerihøgskole, Universitetet i Tromsø
 Prosjektleder: Professor Bjørn Hersoug
 Prosjektperiode: 2007-2012

20. **Statlig styring og lokal iverksetting for en bærekraftig utvikling: En sammenligning av statlige incentiver for en kommunal klimapolitikk (181789)**
 Prosjektansvarlig: CICERO Senter for klimaforskning
 Prosjektleder: Seniorforsker Sjur Kasa
 Prosjektperiode: 2007-2010

21. **Conceptions of centre and periphery and the transforming power of mobility (181816)**
 Prosjektansvarlig: Agderforskning AS
 Prosjektleder: Seniorforsker Winfried Ellingsen
 Prosjektperiode: 2007-2011

22. **Lukket forståelse av åpne systemer? Innovasjonspolitikken dilemmaer og utfordringer (181828)**
 Prosjektansvarlig: Samfunns- og næringslivsforskning AS (SNF)
 Prosjektleder: Professor Stig-Erik Jakobsen
 Prosjektperiode: 2007-2010

23. **Flyttemotiver og bostedsvalg (202566)**
 Prosjektansvarlig: Norsk institutt for by- og regionforskning, NIBR
 Prosjektleder: Forsker Kjetil Sørli
 Prosjektperiode: 2010-2013

24. **Democratic legitimacy by performance? (209766)**
 Prosjektansvarlig: Fakultet for samfunnsvitenskap, Universitetet i Nordland
 Prosjektleder: Professor Asbjørn Røiseland
 Prosjektperiode: 2011-2014

25. **Economic development paths in Norwegian regions: Constructing regional advantage in central and peripheral regions (209769) (Konstruksjon av regionale konkurransefordeler i ulike typer norske regioner)**
 Prosjektansvarlig: NIFU Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning
 Prosjektleder: Forskningsleder Taran Thune, deretter førsteamanuensis Lars Coenen
 Prosjektperiode: 2011-2014

26. **Mountain areas in Norway as attractive rural communities or urban recreational playgrounds: the challenges to a mountain policy (209863) (Utfordringer til en fjellpolitikk)**
Prosjektansvarlig: Stiftelsen Østlandsforskning
Prosjektleder: Seniorforsker Terje Skjeggedal, deretter forsker Kjell Overvåg
Prosjektperiode: 2010-2014

Forskerprosjekter som er pågående ved programmets slutt 31.12.2014 (10)

27. **Handling conflict in compact city/centra development: How is local sustainable planning managed through new planning tools and practices? (209848) (Håndtering av motstridende hensyn i kompakt byutvikling)**
Prosjektansvarlig: Norsk institutt for by- og regionforskning, NIBR
Prosjektleder: Professor Inger-Lise Saglie, deretter forsker Gro Sandkjær Hanssen
Prosjektperiode: 2011-2014
28. **Capabilities for regional innovation in a globalizing world (209761) (Regional innovasjonsevne i en globalisert verden)**
Prosjektansvarlig: International Research Institute of Stavanger AS (IRIS)
Prosjektleder: Direktør Martin Gjelsvik
Prosjektperiode: 2011-2016
29. **Governance and learning: Policy tools and capabilities for better governance design (220567) (Nettverk, styring og læring – bedre håndtering av komplekse samfunnsproblemer)**
Prosjektansvarlig: Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo
Prosjektleder: Førsteamanuensis Jostein Askim
Prosjektperiode: 2012-2016
30. **From service provider to network node: Does the Counties' coordination role contribute to goal attainment and public sector innovation? (220572) (Fylkeskommunenes rolle som koordinatører)**
Prosjektansvarlig: Norsk Institutt for By- og Regionsforskning, NIBR
Prosjektleder: Seniorforsker Marit Kristine Helgesen, deretter forsker Hege Hofstad, NIBR
Prosjektperiode: 2013-2016
31. **The case of coordinated land use and transport policy: Investigating new tools for regional governance and policy coordination (220601) (Samordnet areal- og transportpolitikk – en studie av nye regionale styringsmekanismer)**
Prosjektansvarlig: Transportøkonomisk institutt, TØI
Prosjektleder: Frode Longva
Prosjektperiode: 2013-2015
32. **Climate emission and energy use planning at the local level: Top-down directives and bottom-up responses (220575) (Klima- og energiplanlegging i kommunene: Fra lov til gjennomføring)**

Prosjektansvarlig: CICERO Senter for klimaforskning
Prosjektleder: Forskningsleder Hege Westskog
Prosjektperiode: 2012-2015

- 33. Planning and Sustainable Urban Land use (220561) (Urbanplan: Planlegging og bærekraftig arealbruk)**
Prosjektansvarlig: Institutt for landskapsplanlegging, Universitetet for Miljø- og biovitenskap
Prosjektleder: Førsteamanuensis Berit Irene Nordahl
Prosjektperiode: 2013-2016
- 34. De-collectivisation of Decision-Making and the Decline of a Local Mandate (209764) (Lokalpolitisk leiarskap i endring)**
Prosjektansvarlig: Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning, Universitetet i Tromsø
Prosjektleder: Professor Nils Aarsæther
Prosjektperiode: 2012-2015
- 35. The challenges of building trust: Reputation and brand management in municipalities (209870) (Omdømmebygging i kommunene)**
Prosjektansvarlig: Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning, Universitetet i Tromsø
Prosjektleder: Professor Hilde Bjørnå
Prosjektperiode: 2011-2016
- 36. Evaluering av plan- og bygningsloven (PBL 2008), fungerer plandelen etter intensjonene? (237680)**
Prosjektansvarlig: Norsk Institutt for By- og Regionsforskning, NIBR
Prosjektleder: Forsker Gro Sandkjær Hanssen
Prosjektperiode: 2014-2018

Publikasjonen kan lastes ned fra
www.forskningsradet.no/publikasjoner

Norges forskningsråd

Drammensveien 288
Postboks 564
1327 Lysaker

Telefon +47 22 03 70 00
Telefaks +47 22 03 70 01
post@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no

Utgiver:

© Norges forskningsråd
Demokrati, styring og regionalitet –
DEMOSREG
www.forskningsradet.no/demosreg

Omslagsdesign: Design et cetera AS
Trykk: 07 Gruppen/Norges forskningsråd
Opplag: 150

Oslo, januar 2015

ISBN 978-82-12-03389-4 (trykk)
ISBN 978-82-12-03390-0 (pdf)